१२. आत्मनेपदीया ।

अपूर्व: कोऽपि कोषोऽयं **विद्यते** तव भारति ।
व्ययतो वृद्धिमायाति क्षयमायाति सञ्चयात् ।।१।।

मनोजवं मारुततुल्यवेगं
जितेन्द्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।
वातात्मजं वानरयूथमुख्यं
श्रीरामदूतं शरणं **प्रपद्ये** ।।२।।

कुसुमं वर्णसम्पन्नं गन्धहीनं न **शोभते** ।
न **शोभते** क्रियाहीनं मधुरं वचनं तथा ।।३।।

शतेषु **जायते** शूर: सहस्रेषु च पण्डित: ।
वक्ता दशसहस्रेषु दाता भवति वा न वा ।।४।।

लोभाविष्टो नरो वित्तं **वीक्षते** न तु सङ्कटम् ।
दुग्धं पश्यति मार्जारो न तथा लगुडाहतिम् ।।५।।

अपारे काव्यसंसारे कविरेक: प्रजापति: ।
यथास्मै **रोचते** विश्वं तथा वै **परिवर्तते** ।।६।।

वनस्पतेरपक्वानि फलानि प्रचिनोति य: ।
विन्दते न रसं तेभ्यो बीजं चापि विनश्यति ।।७।।

न देवो **वर्तते** काष्ठे न पाषाणे न मृण्मये ।
भावे हि **विद्यते** देव: तस्माद् भावो हि कारणम् ।।८।।

भाषाभ्यास:

श्लोक:-१

१. श्लोके आ. प. क्रियापदं किम्?

२. अधोदत्तानां शब्दानां कृते श्लोके आगतान् शब्दान् लिखत ।
सरस्वती- अद्वितीय:-

३. विरुद्धार्थकशब्दं लिखत ।
व्यय: × ____ ।
वृद्धि: × ____ ।

श्लोकः–२

१. श्लोके क्रियापदं किम्?

२. जालरेखाचित्रं पूरयत ।

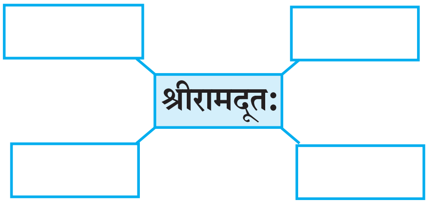

श्लोकः–३

१. श्लोके क्रियापदं किम्?

२. विशेषण–विशेष्य–सम्बन्धः –

१) 'कुसुमम्' इत्यस्य द्वे विशेषणे लिखत ।

२) 'वचनम्' इत्यस्य द्वे विशेषणे लिखत ।

३. श्लोकात् समानार्थकशब्दान् चिनुत ।

१) प्रसूनम्, सुमम्, पुष्पम् – ☐

२) वचः, उक्तिः, वाक्यम् – ☐

श्लोकः–४

१. स्तम्भमेलनं कुरुत ।

'अ'	'ब'
शतेषु	दाता
सहस्रेषु	शूरः
दशसहस्रेषु	पण्डितः
	वक्ता

२. कस्मिन् कः गुणः वर्तते? इति लिखत ।

अ – शूरे, पण्डिते, भाषणनिपुणे, उदारे

ब – दातृत्वम्, वक्तृत्वम्, पाण्डित्यम्, शौर्यम्

३. समानार्थकशब्दान् लिखत ।

दाता, शूरः, पण्डितः

श्लोकः–५

१. मञ्जूषायाः आधारेण स्तम्भपूरणं कुरुत ।

	वीक्षते ।	न वीक्षते ।
नरः		
मार्जारः		

(सङ्कटम्, दुग्धम्, वित्तम्, लगुडाहतिम्)

२. नरस्य विशेषणं किम्?

३. समानार्थकशब्दान् लिखत ।

नरः, वित्तम्, वीक्षते, सङ्कटम्, दुग्धम्, मार्जारः, लगुडः, आहतिः ।

श्लोकः–६

एकवाक्येन उत्तरत ।

१. श्लोके क्रियापदे के ?

२. अपारे काव्यसंसारे कः प्रजापतिः ?

श्लोकः–७

१. विशेषणं लिखत । ---- फलानि ।

२. सुभाषिते आ. प. क्रियापदं किम्?

३. सत्यं वा असत्यं लिखत ।

अ) मनुजः अपक्वेभ्यः फलेभ्यः रसं विन्दते ।

आ) अपक्वफलानि चित्वा बीजस्य विनाशः भवति ।

श्लोकः–८

१. देवः कुत्र वर्तते?

२. देवः, काष्ठम्, पाषाणः इति शब्दानाम् अमरकोषपङ्क्तीः लिखत ।

३. जालरेखाचित्रं पूरयत ।

सप्तम्यन्तपदानि

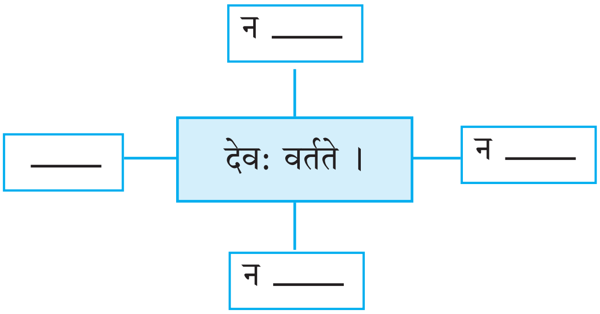

- **सर्वेषां सुभाषितानां सरलार्थं माध्यमभाषया लिखत ।**
- **सर्वेषां सुभाषितानां स्पष्टीकरणं माध्यमभाषया लिखत ।**

पञ्चदश वाक्यानि । (आत्मनेपदम्)

१. सः बालकः भाषते ।	२ तौ बालकौ भाषेते ।	३ ते बालकाः भाषन्ते ।
१ सा कन्या भाषते ।	२ ते कन्ये भाषेते ।	३ ताः कन्याः भाषन्ते ।
१ तद् अपत्यं भाषते ।	२ ते अपत्ये भाषेते ।	३ तानि अपत्यानि भाषन्ते ।
४ त्वं भाषसे ।	५ युवां भाषेथे ।	६ यूयं भाषध्वे ।
७ अहं भाषे ।	८ आवां भाषावहे ।	९ वयं भाषामहे ।

अधोदत्तानि उदाहरणानि पठन्तु। कतिचन-उदाहरणेषु 'न'कारः विद्यते, कतिचन-उदाहरणेषु 'ण'कारः भवति। यथा

	तृतीया एकवचनम्	षष्ठी बहुवचनम्
देव	देवेन	देवानाम्
नेत्र	**नेत्रेण**	**नेत्राणाम्**
हस्त	हस्तेन	हस्तानाम्
सूर्य	**सूर्येण**	**सूर्याणाम्**

नकारस्य णकारः कदा भवति ?

ऋ / र् / ष्	+	क वर्गः/ प वर्गः/ य्/व्/ह् / कोऽपि स्वरः	+	**न = ण**

र् + आ + म् + ए + न् + अ = रामेण
र् + आ + म् + आ + न् + आ + म् = रामाणाम्
ऋ + क् + ष् + ए + न् + अ = ऋक्षेण
ऋ + क् + ष् + आ + न् + आ + म् = ऋक्षाणाम्

ऋ / र् / ष्	+	च वर्ग/ ट वर्ग/ त वर्ग/ल्, श्, स्	+	**न = न**

र् + अ + ज् + अ + क् + ए + न् + अ = रजकेन
र् + अ + ज् + अ + क् + आ + न् + आ + म् = रजकानाम्
व् + ऋ + ष् + अ + ल् + ए + न् + अ = वृषलेन
व् + ऋ + ष् + अ + ल् + आ + न् + आ + म् = वृषलानाम्

अधोदत्तानां शब्दानां तृतीया विभक्तेः एकवचनरूपाणि/षष्ठी विभक्तेः बहुवचनरूपाणि लिखत ।

वराह =	वस्त्र =	क्रीडा =
गृह =	प्रजा =	स्पर्श =
स्तोत्र =	कर्ण =	वृक्ष =
राक्षस =	अमर्त्य =	स्नुषा =
तारा =	राधा =	भाषा =
सूत्र =	तक्षक =	पुष्प =

I7VTKU